

SİVAS ARKEOLOJİ MÜZESİNDE BULUNAN EL İŞLEME PEŞKİRLER

HANDMADE PESHKIRS FOUND IN SIVAS ARCHEOLOGY MUSEUM

Şirin KARAMAN*-Mehmet Fatih ÇAKMAKTEPE**

ÖZ: Türklerin Orta Asya'dan itibaren takip ettiğimiz süsleme meraklarını Anadolu topraklarında da arttırarak sürdürdüklerini görmekteyiz. Bu çalışmamızda geleneksel el sanatlarının zengin çeşitlemelerinden olan işleme örneklerinin yer aldığı peşkirler incelenmiştir. Önceleri ihtiyaçtan doğan fakat zamanla farklı anlamlar yüklenen çok değerli işleme örnekleri mevcuttur. Peşkir, günümüz peçetesinin geçmişteki görkemli temsilcisidir. Öyle ki sofraya oturanlarda hayranlık oluşturan ve ağzı silmekte tereddüt edilen işlemeli kumaşlardır. Bir kumaş üzerine birkaç renkli iplikle oluşturulan zarif bezlerdir. Sivas sahip olduğu köklü kültürel geçmişin izlerini halen taşımaya devam etmektedir. El sanatları varlığıyla onlarca müze oluşturabilecek eser kapasitesi bulunmaktadır. Buradaki peşkirlerde şu anda Sivas Arkeoloji müzesi depolarında sergilenecekleri günü beklemektedirler. Eskiden sergilenirken günümüzde henüz bir etnografya müzesi yapılmadığı için depolarda bekleyen peşkirleri günümüz insanlarına göstermek ve tanıtmak amaçlanmıştır. Bu nedenle peşkirler incelenmiş ve kumaş türleri, ebatları, işleme teknikleri, renk, motif ve desen kompozisyonları tespit edilmiştir. Motiflerin çizimleri yapılarak daha sonraki kullanımlar için hazır hale getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: El sanatları, Geleneksel, Müze, İşleme, Peşkir, Sivas.

ABSTRACT: We see that the Turks have continued their adornment curiosity, which we have followed since Central Asia, by increasing it in the Anatolian lands. In this study, the peshkirs, which include embroidery samples, which are among the rich varieties of traditional handicrafts, were examined. There are very valuable examples of processing, which were born out of necessity but have been given different meanings over time. Peshkir is the glorious representative of today's napkin in the past. So much so that they are embroidered fabrics that create admiration for those sitting at the table and are hesitant to wipe their mouths. They are elegant cloths created with several colored threads on a fabric. Sivas continues to carry the traces of its deep-rooted cultural past. It has the capacity to create dozens of museums with the presence of handicrafts. The peshkirs here are currently waiting for the day they will be exhibited in the warehouses of the Sivas Archeology Museum. It is aimed to show and introduce the peshkirs waiting in the warehouses to today's people, as an ethnography museum has not

* Dr. Öğr. Üyesi-Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sivas Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü / Sivas-sahan@cumhuriyet.edu.tr (0000-0002-8535-6246)

** Öğr. Gör.Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sivas Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü / Sivas- fatihcakmaktepe@cumhuriyet.edu.tr (Orcid: 0000-0002-9741-284X)

yet been built while it was exhibited in the past. For this reason, peshkirs were examined and fabric types, sizes, embroidery techniques, color, motif and pattern compositions were determined. Motifs were drawn and made ready for later use.

Keywords: Handicrafts, Traditional, Museum, Embroidery, Peshkir, Sivas.

Giriş

Anadolu kültürünün çeşitli alanlarda verdiği değerli geleneksel el sanatları içinde işlemelerin de yaygın kullanımı dolayısıyla ayrı bir yeri vardır. Toplumun bütün kesimlerinde başarılı uygulama örnekleri mevcuttur. Sarayda üstün örneklerine rastlanırken halk arasında da yöresel bezemeleriyle güzel örnekleri vardır. Sivas köklü geçmişi nedeniyle el sanatları alanında oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Bunlar arasında işlemecilik de yer almaktadır. İşleme genel Türk kültüründe olduğu gibi Sivas kültüründe de birçok kumaş parçasına değer katan örneklerle dikkatleri çekmektedir. İşleme; kıyafetlerde, yatak takımlarında, sofraya gereçlerinde, hamam takımlarında, perde, seccade, yaygı, örtü vb. kullanılmıştır. Peşkir de Türk sofraya kültürünün önemli bir tamamlayıcısı olarak Anadolu'nun hemen her yöresinde yapılmış çeyizlerde yerini almıştır. Kimi zaman benzer motiflerle kimi zaman farklı motiflerle işlendikleri görülmektedir.

İpek, yün, keten, pamuk, metal vb. iplikler kullanılarak çeşitli iğneler ve uygulama biçimleri aracılığıyla: keçe, deri, dokuma vb. üzerine yapılan bezemelere işleme denir (Barışta, 1984; 1). Bez, kumaş veya deri üstüne, iğneye geçirilmiş beyaz iplik, renkli iplik, ipek veya sırma ile yapılan süslemeye işleme denir (Özer, 2004: 15).

Geleneksel el sanatlarının diğer alanlarında olduğu gibi işleme öğrenimi de atölyelerde ya usta çırak ile ya da mahallede bilenlerin bilmeyenlere göstermesiyle süregelmiştir. Evde yapılan el sanatları için çoğunlukla yeni yetişen genç kızlar mahallede o işte en iyi olan kadınlardan ve daha önce öğrenmiş ablalardan öğrenmektedirler. İşleme yapan genç kızların mahallede bir araya gelerek bir evde toplanarak hem sosyalleştikleri hem de bu ortamlarda el sanatlarını öğrendikleri bilinmektedir.

Osmanlı imparatorluğu döneminde genç kızlar için önemli bir etkinlik olan işleme yapma işi mahallelerinde bulunan bu işte usta kadınlar tarafından öğretilmektedir. İşleme yapma her genç kızın mutlaka öğrenmesi gereken işler arasında yer almaktadır. Yapılan işler kendi kullanımları için olduğu kadar hediye etmek amacıyla da yapılmaktadır. Örneğin bir sünnet töreninde Kur'an okuyan hocalara işleme armağan edildiği bilinmektedir (Abdülaziz Bey, 1995: 68-105).

İşlemeler, yakınlardaki bilen kişilerden öğrenildiği için bölgesel olarak farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Öğreten kişi ne kadar çok teknik biliyorsa işleme çeşitliliği de artmaktadır. İşlemelerde uygulanan tekniğin fazlalığı da dikkat çekicidir. Halk arasında daha çok Türk işi, hesap işi, tel

kırma, dival işi, applike, kordon tutturma, Antep işi, suzeni ve kırkpare tekniklerinin işlemlerde oldukça yaygın olarak uygulandığı görülmüştür.

Türk işlemeciliğinde farklı dönemlerde çok sayıda iğne tekniği kullanılmakla birlikte en dikkat çeken teknikler; ajur, akma, applike, kapama, balıksırtı, Bosna iğnesi, Buhara atması, ciğerdeldi, civankaşı, çengel iğnesi, çini iğnesi, çöp işi, etamin iğnesi, fisto nakışı, Girit iğnesi, goblen iğnesi hasır iğne, hesap işi, iğne ardı, ilme, kesme ajur, kordon tutturma, kum iğnesi, maraş işi iğneleri, muşabbak, mürver, pesent, rokoko, sarhoş bacağı, sap işi, sarma, Slav iğnesi, susma, tel kırma, pul işi, pulet işi, zincir işi şeklinde sıralanabilir (Barışta, 1984: 2).

Batı toplumu İşleme sanatına Türkler kadar önem vermemiştir. Doğu toplumlarında ise Türklerin etkisiyle yükselmişse de zirve noktaya ulaşamamıştır. Osmanlı devletinin en başından yıkılışına kadar devlet görevlilerinin hiyerarşisi üzerlerindeki kıyafetlerden kolaylıkla anlaşılacak şekilde olmuştur. Hatta toplumda kadınların kıyafetlerinde yer alan işlemlere bakılarak kadın hakkında bilgi edinilebildiğinden bahsedilmektedir. Soylu olanla olmayanı, evli ile bekâr, çocuklu veya boşanmış olan kadını ayırmada işlemlerden faydalanılmıştır (Sürür, 1976: 14). Bu değerlendirme birçok el sanatında yapılmaktadır. Bunun için evelenen bir genç kadının çeyizine bakmak ailenin ekonomik durumunu anlamak için yeterli gelmektedir. Aynı durum işlemler için de söylenebilir. Kullanılan kumaştan işlenen ipliğe kadar birçok faktör değişiklik göstermektedir.

İşleme yapımında ilk zamanlarda sırma ile başlanmış zamanla sırma terk edilerek ipek iplik, samani ve ibrişim kullanılmıştır. Zamanla tekrar sırmanın çeşitli renklerle karıştırılarak kullanıldığı görülmektedir. Türk işlemlerinde; sırma tel, sırma kılıbdan, sim, renkli ipek, kadife ipeği ve tırtıl kullanılmıştır. İşlemlerdeki ipliklere ek olarak inci, pul, değerli taşlar ve deri ile zengin katılmıştır (Sürür, 1976: 32).

İşlemlerin yapım tekniklerindeki zenginlik ve uygulandıkları alanlardaki çeşitlilik bu el sanatının bilinirliğini artırmış ve işleme geniş kitlelere ulaşma imkânı sağlamıştır. İşlemeyi duvara asılan bir panodan sofradaki bir peşkire kadar çok farklı amaçlara hizmet ederken görmek mümkündür.

İşlemler geçmişte çoğunlukta giyim eşyası süsü olarak kullanılmışken yeni teknolojik gelişmelerle beraber işlemlerin kullanımı da değişmiştir. Bir evde işleme kullanımı azalırken diğer taraftan da televizyon, radyo, buzdolabı veya çamaşır makinesi örtüsü olarak görmek oldukça sıradan bir olaydı (Köklü, 2004: 25-26).

Türk işlemeciliğinin uygulandığı alanlar şekilsel açıdan incelendiğinde kare şekilliler, giyim eşyası, uzun ve dikdörtgen şekilli olanlar olarak gruplandırılabilir. İşlemler, kaftandan kavuk örtüsü gibi birçok giyim

eşyasına yorgan yüzünden beşikörtüsüne, çadırdan, peşkire (yağlık) kadar pek çok eşyanın süslenmesinde kullanılmıştır (Sürür, 1976: 48-56).

Peşkir, Farsça “pişgir” kelimesinden türetilmiş, yemek yerken kullanılan, el kurulan, büyük mendil biçiminde pamuk ve keten bez, peçete (URL-1). Piş-gir, öne tutulan, yemek yerken vaktiyle peçete yerine dizlerin üzerine alınan müşterek uzun bez. Havlu, peçete, makreme (Şemseddin Sami, 2011: 280). Öne konulan yemek havlusu (Özer, 2004: 39) olarak tanımlanmıştır.

Türk kumaş dokumacılığının tarihine kadınların katkısı oldukça fazladır. Kadınlar, ev dokumaları adı altında yöresinde bulunan hammaddeleri uygun şekilde işleyerek iplik haline getirmiştir. Daha sonra bu iplikleri hem kişisel hem de evinin ihtiyaçlarını karşılayacak dokumalara dönüştürmüştür. Kullanılacağı yere göre ebatlandırılan kumaşlardan en çok bilinenleri; çevre, yağlık, peşkir ve uçkur olarak isimlendirilmektedir (Özbel, 1945: 14). Kumaşlar farklı boyutlarda dokunduktan sonra öylece kullanılmak yerine aynı malzemedan yapılsa dahi üzeri motiflerle işlenerek anlam yüklü eşyalara dönüştürülmektedir.

Türkler işlemeyi tarih boyunca pek çok alanda başarılı bir şekilde uygulamayı başarmıştır. Padişah ve vezirlerin kıyafetlerinde, kadın ve gelin giysilerinde kullanıldıkları gibi, yorgan, yastık, bohça, kaşbastı, mendil ve peşkir süslemelerinde de kullanılmıştır (Özer, 2004: 16-17). İşlemelerin uygulandıkları alanlar zengin bir yelpaze oluşturmaktadır.

Çeyiz hazırlamada evde bulunan kadınlar yardım etmekle birlikte hazırlık işi çoğunlukla kızın kendisi tarafından yapılmaktadır. Kızlara çeyiz olarak; örme çorap, heybe, yastık, çarşaf, kuşak, çarpana, çeyiz halısı ve peşkir verilmektedir (Kademoğlu, 1999: 141). Çeyiz içerisinde yer alan birçok eşya gibi peşkirlerin de kullanıldıkları alanlara özgü olarak isimlendirildikleri bilinmektedir.

Peşkir çeşitlerinin; peşkir, sofrataam peşkiri, kahve peşkiri, berber peşkiri, abdest peşkiri, leyli peşkiri ve diz peşkiri olarak çeşitlendirildiği bilinmektedir. İncelenen belgelerde sadece “peşkir” sözcüğüne rastlamakla birlikte kumaşlarına, işlemelerine, renklerine ve kullanım alanlarına göre de peşkirlerin isimlendirildikleri bilinmektedirler (Özyalvaç, 2019: 521).

Osmanlılarda sofraya mutlaka el yıkanarak temiz bir şekilde oturulmaktadır. Aynı şekilde yemek bitince sakal ve bıyık sabunla temizlenmektedir. El yıkamada peşkir veren, havlu tutan, ibrik ve leğen getiren görevliler bulunmaktadır. Biri peşkiri verir dizlerinin üzerine örter diğer ibrikten su döker, üçüncü görevli ise işlemeli bir havlu tutmaktadır. Eve gelen misafirlere şekerleme, çubuk ve kahve ikram edilmeden önce misafirin dizlerine işlemeli peşkir konmaktadır. Türklerde süsleme önemli bir unsurdur günlük kullanılan havlu, mendil, peçete ve peşkir gibi sıradan kullanılan her türlü kumaş nakışlarla bezelidir (D’ohhson, 1980: 32-90).

Bir eşyayı değerli yapan unsur, söz konusu eşyanın yapımında kullanılan malzeme, uygulanan teknik ve emekle oluşturulan estetik zenginliktir. Hepsinin iyi olması sonuç olarak ortaya güzel bir eser çıkmasını sağlamaktadır.

Peşkirlerin yapımında kullanılan kumaş kadar kumaşın bezenmesinde kullanılan işlemler de çok önemlidir. Türk işlemlerinde kullanılan teknikler dokumanın atkı ve çözgü iplikleri üzerinde oluşan iğnelerin uygulama biçimine göre beş grupta incelenmektedir. 1. Dokumanın iplikleri üzerinde yürüyen iğneler, 2. Dokumanın iplikleri kapatılarak yapılan iğneler, 3. Dokumanın iplikleri çekilerek yapılan iğneler, iplikleri kesilerek yapılan iğneler, 4. Dokumanın iplikleri bağlanarak yapılan iğneler şeklinde ifade edilmektedir (Barışta, 1997: 1). İşlemlerde kullanılan teknik çeşitlilik birçok yardımcı araç geliştirmeyi zorunlu kılmıştır. Bu gelişme sonucunda başarılı olmasına ciddi katkı sağlamıştır.

İşlemlerin yapımında kullanılan araçların; farklı boyutlarda nakış iğneleri, kırma tel iğnesi, sırma işi iğnesi, tığ, çuvaldız, ciğerdeldi, derzi, yüksük, tırnak, kasnak, gergef, kalın dokumaların yaygıların işlenmesinde; ibacı, dokuma ağacı, çuvallık (culhalık), çerçeveler, makas, dival işinde; cülde, askı, biz, çağ, çekiç, çıkırık möhlike, makat şeklinde sıralayabiliriz (Barışta, 2001: 30).

Türk işlemlerinde; yağlık, çevre, uçkur ve peşkir gibi kumaşların süslenmesinde Anadolu kadının duygularına tercüman olan birçok motif yer almaktadır. Bunlar arasında neredeyse çeyizde yer alan birçok parçanın süslenmesinde kullanılan sağlıklı ve uzun ömürlülüğü çağrıştıran hayat ağacı motifinin çeşitli şekillerde kullandığı görülmektedir. Hançer motifi aşkı temsil etmektedir. Bol çekirdekli karpuz, kavun ve nar gibi meyveler bereketi ifade etmektedir. Bazı yörelerde kötülöklere karşı korunmak ve sağlık amacıyla yılan ve kırkayak motiflerinin kullanımına yer vermişlerdir. Nazardan korunmak amacıyla çeşitli süslemelerde haç motifi karşımıza çıkmaktadır. İşlemlerde hayatı ve yaşamı temsil eden çarkı felek çiçeği motifine de rastlanmaktadır (Berker, 1980: 32-36).

Niğde ili müzesinde bulunan el işleme geleneksel peşkirlerin süslenmesinde bitkisel ve geometrik motiflerin birlikte kullanıldıkları bir peşkirde ise nesneli bezeme kullanıldığı tespit edilmiştir (Kılıç, 2014: 194).

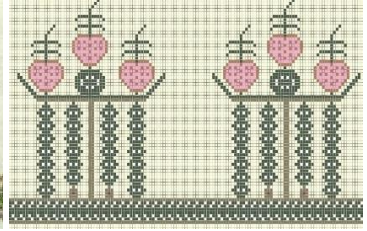
Bursa ili el sanatları müzesinde bulunan peşkirler üzerinde yapılan çalışmada ağırlıklı olarak bitkisel ve geometrik motifler, birkaç örnekle sınırlı nesneli ve figürlü motiflerin işlendiği görülmektedir (Yıldız, 2020: 206).

Peşkirleri süslemede kullanılan motifler; hayat ağacı, selvi, saksıda çiçek, kıvrık dal, karanfil, gül, lale, karpuz, kavun, nar ve üzüm gibi bitkisel motifler olarak sıralanabilir.

Peşkir işlemlerinde genel olarak; Türk işi, Antep işi, Çin iğnesi, hesap işi, tel kırma ve basit nakış tekniklerinin uygulandığı görülmektedir.

Müzedede Bulunan Peşkirler

Müze bünyesinde bulunan peşkirler malzeme, işleme teknikleri, kompozisyon özellikleri yönünden incelenmiştir. Bu peşkirlerin genel özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. En boy ölçümleri ve peşkirlerin kumaş cinsleri müze envanter kayıtlarından alınmıştır. Müze depolarında bulunan 40 adet peşkir tespit edilmiştir. Peşkirler arasında motifleri farklı görünen 6 adet örneğin desen çizimi yapılmıştır. Yapılan incelemelerde örneklerin pamuk, pamuk-keten ve keten kumaştan yapıldığı tespit edilmiştir. Peşkirlerin her iki kısa kenarı da sıralı motif tekrarı ile oluşturulmuş kompozisyonlarla yapılmıştır.

Fotoğraf 1 Peşkir genel görünümü. Fotoğraf 2. Motif detayı.

Çizim 1. Desen çizimi.

Örneklerin ilkinde, pamuk-keten karışık kumaşın kendi rengi kullanılmış ve saçaksız olarak tasarlanmıştır. Kumaş üzerinde en alta yeşil renk ile zemin oluşturacak şekilde art arda yatık üçgenler sıralanarak sarımtırak iplik ile kontür yapılarak ince su oluşturulmuştur. Bunun hemen üzerinde peşkir eninde sıralanmış şekilde beş adet yer alacak bitkisel motif yer almaktadır. Dört adet bitki motifini ortadan bir dikme ile sanki yüksek bir tabakta nar motifinin yer aldığı simetrik bir motif düzenlemesi yer almaktadır. Bitkiler yeşil renkli ipler ile meyve ise pembe renkli iplik ile yapılmıştır.

Fotoğraf 3. Peşkir genel görünümü. Fotoğraf 4. Motif detayı Çizim 2. Desen çizimi

İkinci örnekte pamuk-keten kumaş kullanılmış ve saçaksız olarak tasarlanmıştır. Peşkirin her iki kısa kenarında dört adet çiçek motifinin tekrarı ile düzenlenmiştir. Kısa kenarda en altta ince sınırlar arasında baklava motiflerinin içinde iki adet pembe iki adet sarı çiçek motifi olacak şekilde ince su oluşturulmuştur. Bunun üzerinde ise hafif yana yatık şekilde sekiz köşeli yıldız çiçeği motifi yer almaktadır. Biri sarı biri pembe olmak üzere toplam dört adet bulunmaktadır. Çiçeğin yaprakları ve bazı tohumları yeşil renkli, bazı tohumları ise siyah renklidir. Konturlü olarak yapılan peşkirde bir tarafın renkleri sergilenme koşulları nedeniyle solmuştur.

Fotoğraf 5. Peşkir genel görünümü. Fotoğraf 6. Motif detayı. Çizim 3. Desen çizimi.

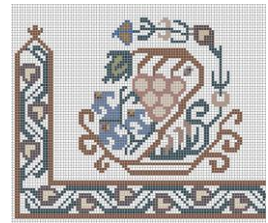
Üçüncü örnekte pamuk-keten karışımı kumaş kullanılmış ve saçaksız olarak tasarlanmıştır. Motif iplikleri pamuk iplikten olmakla birlikte örnekte yer yer sarı sim kullanıldığı görülmektedir. Kısa kenarın ucunda ince bir suyun içine zikzak şeklinde giden bir dalın üstünde yaprak ve tomurcuk motifleri sıralanmıştır. Dallar yeşil, çiçekler ise iki sarı, iki pembe şeklinde düzenlenmiştir. İnce suyun hemen üstünde bir saksıda çiçek bir servi ağacı

olacak şekilde planlanmıştır. Saksıda üç adet çiçek bulunmaktadır. Mavi renkli saksıdaki çiçekler bir pembe bir sarı olacak şekilde sıralanmıştır.

Fotoğraf 7. Peşkir genel görünümü. Fotoğraf 8. Motif detayı. Çizim 4. Desen çizimi.

Dördüncü örnekte pamuk-keten kumaş üzerine renkli pamuk iplikle desen işlenmiş ve saçaksız olarak yapılmıştır. Peşkirin kısa kenarının ucuna en yakın yerinde ince su içinde zikzak şeklinde kıvrık dal üstünde bir alta bir üste doğru olan lale motifi yer almaktadır. İnce dal yeşil renkli, iki lale mor iki lale yavruağzı renkli olarak yapılmıştır. İnce suyun üstünde lalelerden ve ters duran çiçekten oluşan kompozisyon bulunmaktadır. Yapraklar yeşil, lale ve çiçekler mavi renkli olarak düzenlenmiştir.

Fotoğraf 9. Peşkir genel görünümü. Fotoğraf 10. Motif detayı. Çizim 5. Motif çizimi.

Beşinci örnekte pamuk kumaş üstüne pamuk iplikle motifler işlenmiştir. Peşkirin kısa kenarının hemen ucunda ve uzun kenarlarının başlangıcına doğru uzanan "U" şeklinde ince su yer almaktadır. Bunun içinde iki ince dal kıvrık şekilde yol ilerlemekte üzerinde tomurcuk motifleri yer almaktadır. İçtarafı ise dört adet üzerinde üzümü ile birlikte asma dalı

motifi bulunmaktadır. Dallar kahverengi, yapraklar yeşil, üzüm ise sarı renklindedir.

Fotoğraf 11. Peşkir genel görünümü. Fotoğraf 12. Motif detayı. Çizim 6. Desen çizimi.

Altıncı örnekte peşkir, pamuk kumaş üstüne pamuk ipliklerle işlemeli ve saçaksız olarak yapılmıştır. Kısa kenarların hemen ucunda kıvrık dal şeklinde ilerleyen üzerinde tomurcuklar bulunan ince su bulunmaktadır. Buranın üzeri ise hafif sola yatık şekilde nar motifini andıran beş adet işleme ile düzenlemiştir. Narın yaprakları yeşil, meyve kabuğu koyu ve açık pembe rengi ile minik karelere bölünmüştür. Meyve üzerinde karşılıklı renkleri aynı olan toplam dört adet farklı kare yapılmıştır.

Sonuç

Sivas'ta yapılan peşkirlerin teknikleri Anadolu'nun genelinde yapılan peşkir teknikleriyle benzerlik göstermektedir. Peşkirler dikdörtgen formunda düzenlenmiştir. Her iki kısa kenarı işlemlerle süslenmiştir. Kompozisyon düzeni olarak kısa kenarın hemen ucunda ince bir su çoğunlukla kısa kenar boyunca bazen de "U" harfi oluşturacak şekilde uzun kenara doğru uzanmıştır. İnce suyun hemen üzerinde ise aynı motifin veya iki motifin yer değiştirmesi ile sıralamalar yapıldığı görülmektedir. Aynı motif sıralanırken renk değiştirilerek sanki farklı bir motif varmış gibi görünmektedir.

Müze vitrininde sergilenen peşkirlerin zamanla kumaşlarında ve her iki ucundaki renkli işlemler arasında zamanla ışıktan kaynaklanan renk solmalarının meydana geldiği görülmektedir. Peşkirin arkasından bakılınca renkteki bütünlük daha iyi anlaşılmaktadır.

Osmanlı sarayında işlemlere değer katan en önemli özelliklerden biri ipliğe altın sim katılmasıdır. Farklı zamanlarda iplik farklı sim veya iplikle karıştırılarak kullanılmıştır. Halk tarafından yapılan işlemlerde çoğunlukla pamuk iplik kullanılmıştır. Bu peşkirlerin işleminde genel olarak pamuk

ve ipek iplik tercih edilmiş, süsleme gereci olarak da tel, sırma ve kılaptan tercih edilmiştir.

Peşkirlerin kumaşları kullanılan hammaddenin doğal rengindedir. İşlemelerde yaygın olarak pamuk, ipek ve keten dokumaların kullanıldığı bilinmektedir. İncelenen peşkirlerin dokumalarında keten ve pamuk kumaşların ağırlıklı olarak kullanıldığı gözlenmiştir. Pamuk iplik ile sarı ve gümüş renginde sim yaygın olarak kullanılmıştır. En çok yeşil, kırmızı, mavi, pembe, kahverengi, sarı, mor, beyaz ve siyah renkler tercih edilmiştir.

Peşkirlerin süslenmesinde en çok kullanılan işleme tekniğinin hesap işi ve Türk işi tekniklerinin olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra süsleme gereci olarak tel kırma-tutturma teknikleri de kullanılmıştır.

Peşkir sözcüğü bazı kaynaklarda yağlık ile eş anlamlı kullanılırken bazı kaynaklarda ise farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Buradaki envanter kayıtlarında da peşkir ile yağlığın aynı anlamlarda kullanıldığı düşünülmektedir. Kayıtlarda yer alan peşkir ile yağlıkların aynı özelliklere sahip kumaşlar olduğu görülmüştür. Müze envanterlerinde havlu olarak kaydedilen eserlerin peşkirler ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. Günümüze yakın zamanda halk arasında günlük konuşma dilinde de fabrikasyon olarak üretilen havluya dahi peşkir denildiği bilinmektedir.

Halk arasında geleneksel el sanatlarının sürdürülmesinde çeyiz hazırlama geleneğinin önemli bir katkısı olmuştur. Her yöreden ve her gelir durumundan evlenecek genç kızlar çeyizlerine türlü türlü hazırladıkları eşyalarını koymuşlardır. Genç kızların çeyizinde işlemelerin önemli bir yeri olmuştur. Yatak takımlarından seccadeye, perdeden peşkire kadar birçok eşya işlemlerle süslenmiştir. Aile hayatında sofrada birlikte yemek yemek birleştirici bir etkinliktir. Peçete kullanımının yaygınlaşmadığı bugünün kullan-at kültürünün olmadığı dönemlerde kullanılan peşkirlere yapılan işlemler ayrı bir güzellik katmıştır.

Müze envanterlerinde kayıtlı 40 adet peşkir tespit edilmiştir. Peşkirler peşkir, yağlık ve örtü olarak kaydedilmiştir. Müzeye farklı tarihlerde alınırken farklı isimlerle kaydedilmiş olsalar da peşkirlerin benzer özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Peşkirlerin yapıma dönemleri 19. yy, 20.yy'ın ilk çeyreği ve Osmanlı olarak belirtilmiştir. Peşkirlerin eni en dar 29,5cm en geniş 82cm boyu ise en kısa 54cm en uzun 197cm olarak tespit edilmiştir. Peşkirlerin kumaş hammaddesi olarak pamuk, pamuk-keten ve ketenden yapıldıkları ve kendi doğal renklerinde kullanıldıkları görülmüştür. Peşkirlerin kısa kenarları kendinden saçaklı, dantel ipliği ile oyalı veya üzeri dekoratif dikişle dikilmiş şeklindedir.

Peşkirlerin süslenmesinde doğadan esinlenilerek hazırlanan bitkisel motifler ağırlıklı kullanılmıştır. Bunlar kıvrık dal, yaprak, çiçek ve meyvelerden oluşmuştur. Çiçekler içinde karanfil ve lale motifleri daha sık kullanılmıştır. Çiçek motifleri tek olabildiği gibi bu motiflerin saksıda çiçek veya dal, yaprak, meyve şeklinde bir bütün halinde de uygulandığı

görülmektedir. Meyvelerde ise üzüm ve nar motiflerinin tercih edildiği görülmüştür. Türk süslemelerinde her zaman görülen geometrik motiflere peşkirlerin bezemelerinde de rastlamaktayız.

İşleme sanatını Türklerin tarihi boyunca uyguladıkları geleneksel el sanatlarından olmuştur. Uygulandığı alanlar hayvan süslerinden, giyim-kuşama ve ev ihtiyaçlarına kadar zamanla değişiklik göstermiştir. Günümüze gelince bugün işleme sanatının yapımı yeni nesil gençler arasında neredeyse hiç bilinmemektedir. Yaşam koşulları nedeni ile anneleri tarafından işlemeler hazırlanıp çeyizlerine konsa dahi genç çiftlerin bu ürünleri kullanmadıkları görülmektedir. Sivas'ta, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi El Sanatları Bölümü, Halk Eğitim Merkezi, Olgunlaşma Enstitüsü gibi kurumların bu sanatı sürdürdükleri görülmektedir. Yeni nesle teknik öğretmek, farklı uygulamalar yapmak ve geçmişin zevk anlayışını güncelle taşımak için işlemecilik sürdürülmektedir. Peşkirin hem yapımı hem de kullanımını tamamen bitmiştir. Eserler sadece müze ve özel koleksiyonlarda varlığını korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz Bey (1995). *Osmanlı âdet, merasim ve tabirleri*. (hzl. Kazım Arısan- Duygu Arısan Güney) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Barışta, H. Ö. (1984). *Türk işleme sanatı tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Barışta, H. Ö. (1997). *Türk işlemelerinde teknikler*. Ankara: Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Barışta, H. Ö. (2001). *Cumhuriyet dönemi Türk halk İşlemeciliği desen ve terminolojisinden örnekler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Berker, N. (1980). Türk işlemelerinde semboller. *Sanat Dünyamız*, 20, 32-36.
- Kademoğlu, O. (1999). *Çeyiz Sandığı*. (hzl.: Ali Pasiner), İstanbul: Unilever Tük. Ürünleri & Duran Ofset.
- Kılıç, E. (2014). *Niğde ili müzesinde yer alan peşkirlerin değerlendirilmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- D'ohhson, M. de M. (1980). *XVIII. yüzyıl Türkiyesinde örf ve adetler*. (çev.: Zehran Yüksel), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Köklü, H. (2004). *İç Anadolu bölgesindeki el işlemeli peşkirler*. Ankara; Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Özbel, K. (1945). *El sanatları III eski Türk kumaşları*. Ankara: C.H.P. Halkevleri Bürosu Kılavuz Kitapları.
- Özer, S. Ç. (2004). *16. yüzyıl Osmanlı saray işlemeleri*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı-İSAR.
- Özyalvaç, Ş. P. (2019). Arşiv belgelerinde peşkir ve peşkir türleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (63), 518-527.
- Şemseddin S. (2011). *Kamus-ı Türki. Osmanlıca – Türkçe ansiklopedik lügat*. (hzl.: Raşit Gündoğdu vd.) İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Yıldız H.(2020). *Bursa nakış el sanatları müzesinde bulunan Türk işi peşkirler*, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: TDK sözlük. <https://sozluk.gov.tr/20.07.2022>

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Bu çalışmanın yapılmasına olanak tanıyan ve değerli destekler sunan Sivas Arkeoloji Müzesi Müdürü Ali Alkan ve müze personeline teşekkür ederiz. Makalenin yazımını Türk dili açısından değerlendiren Selma Öz'e teşekkür ederiz. / *We would like to thank the Director of Sivas Archeology Museum Ali Alkan and the museum staff for enabling this study and providing valuable support. We thank Selma Öz for evaluating the writing of the article in terms of Turkish Language.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu / Author's Note: M. Fatih Çakmaktepe fotoğraf çekimi, motif çiziminde nakış tekniklerinin belirlenmesine katkı sunmuştur. Makalenin diğer çalışmaları Şirin Kahraman tarafından yapılmıştır. / *M. Fatih Çakmaktepe photo shoot contributed to the determination of embroidery techniques in motif drawing. Other studies of the article were done by Şirin Kahraman.*